

vseh jezikovnih in nejezikovnih ravneh, lahko pokaže na elemente, ki ločujejo nenasilni govor od nasilnega in celo sovražnega» (Mikolič 2020: 326). Tako, celovito v nadaljevanju analizira besedila fašističnega in antifašističnega diskurza med obema vojnama, in besedila sodobnih medijev, npr. o begunski problematiki, človekovih pravicah, o COVID-19. Pri tem ugotavlja pogostost šibitev, krepitev in nevtralnih trditev za doseganje zelenega političnega cilja tudi v zvezi z (ne)hotenim ustvarjanjem negativne podobe političnega nasprotnika. Ker monografija prinaša poglobljeno teoretično ozadje intenzitete jezika in prikaz celovite analize raznovrstni besedil, je izjemno dragocen tudi avtoričin naslednji korak, to je oblikovanje usposabljanja za nenasilno komunikacijo – TILKA (angl. *Teaching Interculturally Language and Literature for Conflicts Avoidance / Medkulturno poučevanje jezika in književnosti za preseganje konfliktov*).

Predstavljena monografija na enem mestu prinaša izsledke večletnih, intenzivnih raziskav o pragmatičnih in semantičnih vidikih intenzitete jezika, ki so potekale znotraj več kot 15 raziskovalnih projektih na področju analize diskurza v turizmu, zgodovini, in znotraj raziskovalnih programov, npr. *Razsežnosti slovenstva med lokalnim in globalnim v začetku tretjega tisočletja*. Prispevki so prilagojeni in nadgrajeni tako, da predstavljajo smiselna in zaokrožena poglavja monografije. Sledijo si v zaporedju od predstavitve pojava intenzitete v jeziku

prek številnih analiz različnega gradiva do oblikovanja predlogov za poučevanje za nenasilno komunikacijo. Tudi zato je monografija dragocen prikaz ne samo moči slovenskega jezika, ampak tudi osnova za razvijanje sodobne strpne družbe z odprto in s spoštljivo komunikacijo.

Nenasilje ni le plemenito moralno načelo, temveč stanje duha, ki se kaže v delovanju. Kot človekova drža v skupnosti in odnosu do sebe je posledica tega stanja duha in hkrati način za zmanjševanje ovir na poti do tega stanja. Monografija Vesne Mikolič lahko na tej poti le pomaga.

Mira Krajnc Ivič

*Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru,
mira.krajnc@um.si*

AZ ELTE BTK SZLÁV ÉS BALTI FILOLÓGIAI INTÉZETÉNEK PUBLIKÁCIÓI 2020–2023 KÖZÖTT¹

Egy intézet, tanszék tudományos munkájának mindig is jó áttekintését adja, hogy az illető szakmai műhely tagjai mennyi és milyen kutatási profilú tudományos kiadványt jelentetnek meg. Ezek közül is kiemelkednek az önálló könyvek, legyenek azok monográfiák vagy konferencia- és tanulmánykötetek. Az alábbiakban az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán működő Szláv és Balti

¹ Ezúton mondok köszönetet az intézeti kollégáknak, akik szíves közléseikkel segítették ennek az ismertetésnek a létrejöttét.

Filológiai Intézet munkatársai által az elmúlt négy évben megjelentetett önálló kötetekről adunk rövid ismertetést, a szerzők, szerkesztők vezetéknevei szerinti ábécé sorrendben rátérve a munkákra. Világviszonylatban kivételes szakmai kutatási és képzőhelyről van szó a tekintetben, hogy az adott szlavisztikai intézet 13 szláv és balti nyelvet és kultúrát gondoz: bolgár, cseh, fehérorosz, horvát, lengyel, lett, litván, macedón, orosz, szerb, szlovák, szlovén és ukrán.

Dudás Mária. Magyar–bolgár kontrasztív világgép. Összevető frazeológiai elemzések. Budapest, ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, 2022. 287 pp.

A monográfia az *Opera Slavica Budapestinensia* sorozatban jelent meg. A kötet a kontrasztív frazeológia elveit követve a szerző sokéves összehasonlító frazeológiai kutatásait tartalmazza. A szerző célja a magyar és a bolgár nyelv frazeológiai készletének összehasonlítása. A munka három nagy fejezetből áll: elméleti rész, ekvivalencia alapú kutatások, jelentés alapú összehasonlítások. Az elért eredményeket a befejezés foglalja össze. A bolgár és angol nyelvű összefoglaló, valamint a tárgymutató a kötet igényes kialakítását emeli. Az elméleti rész a frazeológiai szócsoportok típusait és jellemzőit mutatja be, kitér a szólások és a közmondások megkülönböztetésére, valamint ismerteti a frazeológiai egységek kontrasztív alapú elemzésének kritériumait és az ekvivalencia-típusokat. A ekvivalencia alapú vizsgálat azokra az frazémákra fókuszál, amelyeknek van teljes vagy részleges ekvivalenciája a

másik nyelvben, de kitér azokra is, ahol a megfelelés teljes hiánya áll fenn. Itt kaptak helyet az alapszínek (fekete, fehér, vörös, kék, zöld, sárga, szürke), az érzelmek (öröm, bánat, harag, félelem, meglepődés, undor), a tűz alapelem, valamint a sport (labda komponens). A másik összehasonlító fejezet a jelentés alapú összevetéseket tartalmazza. Ide kerültek azok a frazémák, amelyeknek nincs ekvivalenciája a két nyelvben, ezért csak jelentésalapon lehet vizsgálni őket. A két fő témakör: az ember (férfi/nő), illetve a nemzeti/nemzetiségi sztereotípiák. A szerző nemcsak a napjainkban használatos kifejezéseket vizsgálja, hanem a régieseket is, ami a nyelv és az életmód változásainak nyomon követését teszi lehetővé. Összefoglalásként a szerző megállapítja, hogy a magyar nyelv gazdagabb frazémákban, mint a bolgár, aminek lehet, hogy csak technikai okai vannak (korábban kezdődött gyűjtés). A két nyelv viszonylatában kevés a teljesen megegyező szólás és közmondás, és ezek is inkább nemzetközi, vagyis más nyelvben is megtalálhatók.

Dukkon Ágnes. A veszélyes szépség útjain. Eszmék, témák, kapcsolatok a klasszikus orosz irodalom világában. Budapest, L'Harmattan Kiadó – Uránia Ismeretterjesztő Társulat, 2021. 358 pp.

A kötetben szereplő tanulmányokat három nagy csoportba sorolta a szerző: az első kettő időrendi felosztásban, a romantika korától a 19. század második feléig tartalmaz esztétikai, poétikai, filológiai és komparatistikai elemzéseket. Az *I. Rész* három nagyobb

tömböt foglal magában (*Szerelem, sors, történelem a puszkini szöveglabirintusban* – középpontban Puskin művészte, *Mélység és magasság vonzásában* – Tyutcev- és Gogol-elemzések, és *Találkozások a szellem birodalmában* – Belinszkij, Turgenyev, Lermontov, Kierkegaard és Vlagyimir Szolovjov komparatiztikai megközelítésben). A II. Rész két nagyobb egységből áll, *A szellem, a lélek és a közösség metafizikai távlatai* cím alatt öt fejezet foglalkozik Dosztojevszkij művészetével filozófiai, pszichológiai pedagógiai, teológiai és antropológiai problémák elemzése mentén. *A művészet küldetése – kérdések és válaszkísérletek* című egység szintén öt fejezetet foglal magában, Szaltikov-Scsedrin, Lev Tolsztoj, Nyikolaj Leszkov és Vlagyimir Szolovjov műveire koncentrálva. A harmadik nagyobb egységben recepciótörténeti fejezetek (Gogol és Dosztojevszkij magyarországi fogadtatása az 1940-es évekig), valamint a magyar szlavisztika néhány kimagasló 20. századi képviselőjének portréja kapott helyet.

Gyöngyösi Mária, Józsa György Zoltán, Kalafatics Zsuzsanna, Rácz Ildikó Mária, Zoltán Dominika (szerk.). *Nonum Annum. Köszöntőkötet Hetényi Zsuzsa professzor tiszteletére.* Budapest, ELTE BTK Orosz Nyelvi és Irodalmi Tanszék, 2020. 511 pp.

A félezer oldalas Festschriftben kollegái, tanítványai és barátai köszöntik Hetényi Zsuzsa professzort születésnapja alkalmából. A kötet előző helyett Gáti István költő Danyiil Harmsz

szellemében játékosan átirrt *Anyeginjével* indul (*Danyiil Harmsz. Jevgenyij Anyegin esetei*) és az ünnepelt tudományos munkáinak és műfordításainak bibliográfiájával zárul, törzsét pedig az a 39 magyar, orosz, illetve angol nyelvű tanulmány adja, melyekkel hazai és külföldi kutató kollégák és barátok tisztelegnek Hetényi Zsuzsa személye és munkássága előtt. A gazdag és sokszínű anyagot a szerkesztők a szerzők vezetékneve szerinti rendben tárják az olvasók elé. A kötetben Hetényi Zsuzsa szakmai kapcsolatainak és kutatási területeinek erővonalai mentén egyben a hazai és nemzetközi russzisztikai kutatások aktuális témáinak térképe is kirajzolódik, a legtöbb írás az orosz irodalomtörténet egy-egy momentumát ragadja meg a 18–19. század, a 20. század, valamint napjaink orosz irodalmi műveinek mikro- és makroszintű, módszertanilag sokféle eszközt megmozgató vizsgálatán keresztül. Így Józsa György Zoltán Szumarokov, Kroó Katalin Lermontov, Dukkon Ágnes Leszkov, Wasilij Szczukin Dosztojevszkij, Leonyid Heller Lev Tolsztoj, Péter Mihály Csehov, Zoltán Dominika Turgenyev és Csehov, Banchenko Aleksandra Ljubov Dosztojevszkaja művészetének kérdéseiről, Regéczi Ildikó pedig Csehov kortárs orosz újrairásának jelenségéről alkot értelmezést; Nagy István Cvetajeva, Mikhail Weiskopf Majakovszkij, Bagi Ibolya Platonov, Jelena Tolsztaja Alekszej Tolsztoj, Schiller Erzsébet Grosszman, Jancsikity Erzsébet Ulickaja műveinek és életművének interpretációs lehetőségeivel foglalkozik. Több tanulmány is kapcsolódik Nabokov művészetének problémáihoz, így Horváth Lajosnak a *Lolita*, Rácz Ildikónak a *Másenyka*

című regényről szóló munkái, illetve Mikola Gyöngyinek az illúzió nabokovi koncepciójáról szóló tanulmánya. Kalafatics Zsuzsanna a kortárs orosz író, Viktor Pelevin egyik regényében mutat rá Nabokov hatására. A kötetet a tágabb értelemben vett orosz kultúrtörténet jelenségeinek értelmezésével gazdagítja Gaál Xéniának a Kalinyingrád–Königsberg jelenségről, Galicza Györgynek az orosz birodalmi gondolkodásmódról, Gyimesi Zsuzsannának Ciolkovszkijról és Kalavszky Zsófiának a Puskin-kultuszról szóló munkája. Az interkulturális kapcsolatok közül Agnieszka Janiec-Nyitrai és Jevgenyij Raskovszkij a lengyel–orosz, Kiss Szemán Róbert az szlovák–orosz, Orosz Magdolna pedig a német–orosz kulturális kapcsolatok különböző aspektusait mutatja be. Tudománytörténeti kérdésekkel foglalkozik Szvák Gyula (orosz történelem), Erős Ferenc (pszichológia) és Imre László (magyar irodalomtörténet), Bárdos Judit pedig az orosz formalisták filmművészeti felfogásáról ad átfogó képet. Péter Ágnes tanulmánya az angol kultúrtörténet, Komoróczy Gézáé pedig a hebraisztika egy-egy aktuálisan kutatott területére enged betekintést. Az igeaspektus tanításmódszertani kérdéseivel foglalkozik az ünnepeelt két nyelvész kollégája: Jászay László orosz nyelvi, Pátrovics Péter pedig összehasonlító szláv vonatkozásban. A műfordítás elméletének és gyakorlatának is több tanulmány szentel figyelmet, így Laczházi Aranka egy kortárs litván regény, Lebovics Viktória pedig egy kortárs ukrán író elbeszélésének magyar fordítójaként fogalmazza meg szakmai tapasztalatait, Sárköziné Vandan Zaya *A Karamazov testvérek* mongol fordítását,

Gyöngyösi Mária pedig Paul Celannak Blok *Tizenkettő* című poémájából készített német fordítását elemzi.

Zsuzsa Hetényi. *Сдвиги. Узоры прозы Nabokova* [Csuszamlások. Nabokov prózamintázatai]. Boston, Academic Studies Press, 2022. 463 pp.

Hetényi Zsuzsa könyve a Nabokov-szövegek alternatív olvasatát kínáló értelmezéseket tartalmaz. A 22 fejezetes kötet motívumcsomópontok és mintázatok mikrostruktúráit, Nabokov világgépének integritását keresi. Az erotextus fogalma, a szöveg és a szexualitás boldogságát áthidalva leválasztja az elemzést a nem irodalmi olvasatról mint életmásolatról. Nabokov szövegbeavatási ösvényei az olvasót a határok eksztatikus átlépésével a transzcendencia felé vezetik. A normativitás határainak elmozdításával pedig Nabokov a posztmodern előfutáraként tűnik fel.

Hetényi Zsuzsa (szerk., összeáll., komment.). *Собрания сочинений Шимона Маркиша. 7 томов* [Simon Markis összegyűjtött művei. 7 kötet]. Budapest, ELTE – MűMű, 2020–2022.

Simon Markis összegyűjtött művei (1931–2003) életművének mindhárom alkotói területét felöleli: bemutatja Markist a klasszikus filológust, Markist a humanizmus–reneszánsz–reformáció korszakának kutatóját, és Markist az orosz–zsidó irodalom ma már aktívan fejlődő kutatási területének megalapítóját. Egyszerre mutatja be Markist a

tudóst, író és műfordítót. Szövegeinek első kiadásaitól és az azt követő illegális utánnomásoktól eltérően a sorozatban szereplő valamennyi szöveg az archív anyagai alapján javításra került, összevetésre a kéziratok és gépiratok eredetijével, valamint a folyóiratokban vagy könyvekben már megjelent szövegek szerzői javítását is figyelembe vette. A sorozat kötetei olyan archív anyagokat is tartalmaznak, amelyeket soha nem, vagy csak más nyelven közöltek, illetve az első kiadások alkalmával rövidített szövegek most teljes terjedelmükben jelennek meg – 1. kötet: *Antikvitás*. 2020. 474 pp.; 2. kötet: *Erasmus és kora*. 2021. 420 pp.; 3. kötet: *Orosz-zsidó irodalom. 1. rész. A három alapító atya*. 2021. 382 pp.; 4. kötet: *Orosz-zsidó irodalom. 2. rész. A „Voszhod” olvasatai*. 2021. 339 pp.; 5. kötet: *Orosz-zsidó irodalom. 3. rész. Példák és választások. A XX. század*. 2021. 361 pp.; 6. kötet: *Esszék az irodalomról. A 20. század*. 2022. 555 pp.; 7. kötet: *A műfordításról*. 2022. 204 pp.

Hetényi Zsuzsa, Kontra Miklós (szerk.). „Csupa arany, fény, ragyogás”. Emlékkönyv Kontra Györgyné magyar- és latintanár tiszteletére. Budapest, ELTE – MűMű, 2023, 143 pp.

A különleges emlékkötetben harminc illusztris szerző emlékezik meg a 20. század második felének kiemelkedő magyar pedagógus egyéniségéről,

Kontra Györgyné szül. Kozma Ilonáról (1926–1997), aki pályája legnagyobb részében a budapesti Móricz Zsigmond Gimnáziumban, majd több tanéven át az ELTE Trefort Ágoston Gyakorló Gimnáziumában volt a magyar nyelv és irodalom, valamint a latin nyelv és irodalom megbecsült tanára. Középiszkolai tanárok az életükben sem gyakran kapnak ünnepi kötetet, haláluk után évtizedekkel pedig még kevésbé. A legendás hírű tanár kiemelkedő tudásával és a tudás átadásához való kivételes tehetségével hagyott tanítványainak nemzedékeiben maradandó nyomot. Kontra Györgyné férjével, a polihisztori tudással és munkássággal rendelkező Kontra György orvossal, biológussal és neveléstudóssal együtt nemcsak tagja volt kora magyar szellemi elitjének, hanem a hazai szellemi elit utánpótlását számottevően formálta is. Erről tanúskodnak a harminc volt tanítvány, köztük olyan neves művészek, tudósok, mint Ascher Tamás, Gryllus Vilmos, Füredi Zoltán különféle műfajú írásai (tanulmányok, esszék, kortörténetnek beillő emlékezések). Kiváló bölcsészek, humán szakemberek, természettudósok, mérnökök és művészek életét határozta meg csodálatos tanáruk. A kötet előszavában Spiró György író emlékezik a Kontra házaspár mellett a lakásukban több évtizeden át működött ún. lakásszemináriumra, a hajdani irodalmi szalonra, értékes adatokkal is szolgálva az akkori nemhivatalos kultúráról.²

² Földi András professzornak a kötet ünnepélyes bemutatóján elhangzott előadása elérhető a *Tani-tani* online pedagógiai folyóiratban: <https://www.tani-tani.info>, míg a könyv maga itt: <https://szlav.elte.hu/media/df/0d/09c5f5be7fda7a2bf5dde4d88dbc34c7806a812bcc775cf4beb93378e5ecf/1-Kontra%20Gyorgyne%20Kozma%20Ilonka%20kotet%20nyomdai%20boritoval%201-144%202023%20jul%2010.pdf>

Kiss Szemán Róbert (szerk.). *Jiný Kollár – Kollár versus Jiní*. Budapest, ELTE BTK Szlav és Balti Filológiai Intézet, 2021. 238 pp.

Ez a tanulmánykötet arra tesz kísérletet, hogy jelentős mérföldköve legyen a Kollár-recepciónak. *A másik Kollár – Kollár és a másik* cím arra a kettősségre utal, hogy a kollári életművet egyrészt eddig ritkán érvényesített szempontok alapján vegye górcső alá, másrészt arra, hogy a kollári életmű egészében óriási szerepet játszó nemzeti, nyelvi és kulturális önmeghatározást vizsgálja, amely többnyire másokkal szemben öltött testet. A tanulmánykötet tehát a modern kultúratudomány eszköztárával igyekszik föltárni az életművet, ugyanakkor azonosítani akarja azokat a jelentésrétegeket, amelyek az elmúlt évszázadokban hozzáadódtak az eredeti szerzői szándékhoz. A kötet újdonsága, hogy a hagyományosan szlovák és cseh nemzeti szempontokat érvényesítő tanulmánykötetekkel ellentétben közép-európai dimenzióval gazdagítja a harmadik évezredbeli Kollár-interpretációt: ebben fontos szerep jutott egyrészt a közép-európai kitekintéssel rendelkező cseh és szlovák tudósoknak (Peter Káša, Veronika Faktorová, Edita Příhodová) másrészt azoknak a lengyel (Joanna Goszczyńska, Anna Kobylínska) és magyar szlavistáknak (Kiss Szemán Róbert), akik az összehasonlító, az areális kultúratudomány szempontjából vizsgálták a szóban forgó életművet. A kötet kimondottan ambicionálja, hogy a kollári életmű nem szépirodalmi műfajai, amelyek az elmúlt évszázadokban kikerültek a figyelem középpontjából, Kollár nyelvészeti munkái

(Marie Janečková, Császári Éva, Tölgyesi Tamás), útleírásai (István Anna), kulturális programjai, tankönyvei és prédikáció (Erika Brtáňová, Gabriela Mihalková, Martina Petříková) ismét elnyerjék az őket megillető helyet. A tanulmánykötet hangsúlyosan foglalkozik a Kollár-művek múltbeli és jelenlegi recepciójával is, vagyis választ keres arra, miként váltak és válhatnak részévé a folyamatosan változó kulturális kánonnak (Matus László, Ábrahám Barna, Agnieszka Janiec-Nyitrai, Roman Kendra, Mészáros Andor, Adelaida Mezeiová).

Kroó Katalin. *Korunk hőse. Korunk irodalomszemiotikája? Karakterpoétika és olvasásszemiotika Lermontov regényében*. Budapest, L'Harmattan, 2020. 287 pp.

A szerző munkájának célkitűzése kettős: egyfelől Lermontov regénye interpretációjának szoros szövegolvassással, de tág irodalomtörténeti háttérrel megvalósított kidolgozása (ebbe, egyebek mellett, beletartozik az író két lírai költeményének intertextuális értelmezése). Másfelől olyan olvasási módszer kimunkálása, mely a szemiotikai értelmezésmód lehetőségeit felvetve és tanulmányozásnak alávetve az irodalomszemiotikai vizsgálódás interpretációs erejére kérdez rá, és ezen keresztül az adott tudományterület diszciplináris azonosíthatósága felé mutató tudományos kritériumrendszer megformálásához kíván hozzájárulni. Az ehhez választott vizsgálódási területek: 1) a narratív és 2) a kulturális ontológiához és ismeretanyaghoz kötött hermeneutikai kérdéskör,

valamint 3) a karakterpoétikának a *jelalkotás–jelközvetítés–jelbefogadás* szemiotikai feltételrendszerében való megtekintése. A cselekményben felvetődő szemiotikai perspektívákat mint témákat *szemantikai* modellként kezeli a szerző, azokat a műben megjelenített *gondolatkörként* vetve alá vizsgálatnak, miközben a regény metapoétikai rétegére is vonatkoztatja a szemiotikai gondolkodásmódot, ebbe beleértve a műfajpoétikát. A monográfia Pecsorin karakterét szemiotikai alakzatokban megismerhető szemantikai invariáns és változók kontextusában értelmezi, ami egyben rávilágít a *felesleges ember* mint fogalmi klisé újraértelmezendőségére.

К. Кроо, А. А. Фаустов, С. В. Савинков. *Перевоплощения смысла в творчестве Достоевского. Семиотические заметки [Az értelem átváltozásai. Szemiotikai jegyzetek].* Воронеж, Издательский дом ВГУ, 2022. 395 pp.

Az orosz nyelvű kollektív monográfia szerzői, Kroó Katalin, Andrej Fausztov és Szergej Szavinkov három fejezetben fő témacsomópontok mentén igyekeznek képet alkotni Dosztojevszkij poétikájáról: 1) a meghatározottság és a hasonmásság, 2) az egész/egészlegesség: rész–közép, egység – aszimmetria, valamint 3) az időgondolatkör vonzásában kibontott műértelmezések keretében (központi műként szerepel *A hasonmás*, ld. a további művek között: *A félkegyelmű, Feljegyzések az egerlyukból, Ördögök, A Karamazov testvérek*). Az irodalomtörténeti közzelítés (hagyomány; szöveggenézis;

publicisztika és szépirodalom kapcsolódása; szereplőalakok társadalmi kontextusa stb.) és a hozzátartozó szemiotikai kérdésvetések (aktánsmodell; szétszóródó, diszperzív jelentésformálódás; metonímia; inkluzivitás; szinekdoché-működés; ekphrasztikus nyelv; stb.) közös sávját jelenti a szövegdinamika alakulására való rákérdezés, mely arra irányul, hogy a szerzők az értelemátlényegüléseknek diszkurzusmódzatait világítsák meg. Ennek részét képezik olyan összetevők, mint a narratív ciklikusság és a linearitás, az ismétlődésekben az elmozdulások, a transzformációk, a dichotomikus jelentéseket leváltó aszimmetrikus jelentésalakzatok. Ahogyan az olvasási módszer több forrású, úgy a témák ismétlődő kifejtései is önálló értelmezési perspektívákat kínálnak – példaként idézhető, ahogyan a dosztojevszkiji időgondolatkör a narratív kifejtés számbavételétől, az előreláthatóság és retrospekció összefüggésein keresztül, a kulturális elő- és utóidejűség alakzataiig vezet.

Katalin Kroó, Kata Juracsek, with the contribution of Maarja Ojamaa (eds.) *Intersemiotics & Cultural Transfer*. Budapest–Tartu, Eötvös Loránd University, Intersemiotics & Cultural Transfer Research Group, University of Tartu: Transmedia Research Group, 2023. 316 pp.

Az *Intersemiotics & Cultural Transfer* angol nyelvű kollektív monográfia a 2023-ban induló címadó könyvsorozat első köteteként jelent meg az Eötvös Loránd Tudományegyetemen működő azonos nevű kutatócsoport

kezdeményezéseként. A könyv szisztematikus bemutatkozó kiadványnak tekinthető, mely a kutatócsoport fő orientációját, a Tartui Egyetem Transmedia Research Group tagjaival való együttműködésben, négy nagy fejezetben prezentálja. Az első (*I. Fogalomalkotás – kutatási területek*) elméleti és kutatás-módszertani keretben helyezi el a két központi fogalmat. Kroó Katalin nyitótanulmányában a művészi és tudományos diszkurzusok kapcsolatát a „kulturális fordulat” fényében veti fel, meghatározva az irodalomszemiotikai közelítést, majd bemutatva a kötet tanulmányait; Peeter Torop az interszemiotika széles körű, megalapozó és egyben összegző áttekintésére vállalkozik, mellyel egy szemléleti körbe von eltérőként ismert, mégis konvergensenk bizonyuló fogalmakat; Kroó Katalin egy következő írásában az interszemiotikai transzpozíciót kifejezetten irodalomszemiotikai meghatározottságában veszi szemügyre, e dimenzióban megcélözva a fogalom elméleti tisztázását; Maarja Ojamaa az „irodalom a képernyőn” jelenséget határozza meg szemiotikai működésként, elméleti és gyakorlati vonatkozásokat feltárva kultúraszemiotikai vetületben; Aleksandr Fadeev és Alexandra Milyakina annak mélyére néznek, hogy a digitális kor irodalmi oktatása milyen lehetőségekkel és kihívásokkal szembesül a kulturális transzfer területén. A kötet második fejezetében (*II. Interdiszkurzivitás – újság, fénykép, performansia*) Zoltán Dominika az újság kulturális terét mint diszkurzusformát mutatja be és annak – kiemelten az újsághirdetéseknél – interdiszkurzív vonatkozásait tárja fel Csehov korai poétikája tekintetében; Juracsek Kata

irodalom és fotográfia kapcsolatát tanulmányozza, elsőként kultúratörténeti nézőpontból, majd – típusokat klasszifikálva – a fénykép irodalmi szövegben való megjelenését 19. századi orosz irodalmi példák segítségével világítja meg; Tóthpál Sarolta Krisztina Dosztojevszkij *A félkegyelmű* című regényében a performansia-jeleneteket tekinti fordítási alakzatoknak, és miután ezek némelyikét írásában alaposan megtekinti, következő tanulmányában, mely már a kötet harmadik fejezetének fő témájába tagolódik, e „fordítások” további mediális fordításait hasonlítja össze filmadaptációkban. E harmadik fejezet (*III. Az irodalmi poétikától a film transzpozícióig – makro- és mikrokontextusok*) további tanulmányokban gondolja tovább az irodalmi filmátültetések természetének fontos vonásait. Kroó Katalin a transzmediális motivációra kérdez rá, hozzámérve a jelenséget az irodalompoétikához és a képzőművészeti szövegkülső kulturális anyaghoz (portrétörténet); Juracsek Kata Csehov „Anna-korpuszának” szövegeiből válogatva fordul filmfeldolgozások felé, hogy összevesse a narratív poétika irodalmi és filmmegvalósulási lehetőségeit; Bali-Farkas Péter Lev Kulidzsanov *Bűn és bűnhődés* adaptációjában veszi szemügyre Raszkolnyikov levelét, egyéb aspektusok mellett (narratív bontás, vizuális poétika stb.) a kronotopozs nézőpontjából. A könyv záró, negyedik részében (*IV. Interlingvális/interlingvisztikai és interszemiotikai fordítás – szöveg, színpad, kép*) Murányi Márk az *Anna Karenyina* öt angol nyelvű fordításváltozatának komparatív vizsgálatát kínálja, kifejezetten poétikai, a motívumépítkezés (tűz,

víz) működését és hitelességét elemző munkájában; Varga Nóra ugyanennek a Tolsztoj-regénynek magyar balettváltozatát értelmezi, elméleti és kritikátörténeti keretbe helyezve a táncadaptáció problémakörét; Taulant Salih az első, a *Győzelem a Nap felett* című futurista opera intermediális és interszemiotikai értelmezési lehetőségeit kutatja, Malevics művészi fejlődésének és a szuprematizmus festészetpoétikájának fényében; Újvári Edit a színpadkép és a képiség összefüggéseit vizsgálja, a középkori színház és a képzőművészeti transzfer témáján keresztül előtérbe állítva az interikonicitás fogalmát.

István Lukács. *Krležine nepokretne i pokretne slike [Krleža mozdulatlan és mozgó képei]*. Maribor, Zora, 2023. 164 pp.

A szerző legfrissebb horvát nyelvű műve alapösszefüggéseiben kevésbé feldolgozott témacsoportok rendszerező igényű, összművészeti érintettségű eredményeit kínálja. Miroslav Krleža életművét a különböző művészeti ágak (festészet és irodalom, film és irodalom) kereszteződésének fényében interpretálja, bizonyos „határképződmények” tudatos érzékelésére irányítva a figyelmet. A jelentékeny egybeesésekre, a párhuzamos jelenségekre, a rokon vonásokra koncentráló tájékozódás jellemzi. Olyan koherens áttekintést nyújt, amely kiválóan hasznosítható a formatörténeti és a stíluskritikai, a műfajelméleti és a képfilozófiai kutatásokban, tehát termékeny előfeltétele lehet az ismeretrendszerezés újabb stratégiáinak.

Menyhárt Krisztina. *Magyarországi bolgárok – néprajz, nyelv, gazdaságtörténet*. Budapest, Bolgár Kulturális Fórum, 2021. 259 pp.

A magyarországi bolgár közösség, amelyről ez a kötet szól, az egyik legkisebb történelmi nemzetiség az országban, és kutatói egybehangzó véleménye szerint „atipikus kisebbség”. A többség elődei gazdasági migránsokként (bolgárkertészek) érkeztek Magyarországra a 19. század folyamán, és nagyrészt fiatal férfiak voltak. A kötet négy nagy fejezetből áll. Ismerteti a bolgárkertészekkel foglalkozó magyar, bolgár, illetve „saját” szakirodalmat, a jelenség egyes gazdaságtörténeti és politikai vonatkozásait, a közösség nyelvi sajátosságait, a nyelvi tájképet, illetve a kertészeti kapcsolatok tükröződését a két nép frazeológiájában, valamint a magyarországi bolgárok jelenkori néprajzi sajátosságait a családszerkezettől, a szocializációs rítusokon át a néptáncig. A monográfia célja bemutatni a különböző nézőpontokat, amelyekkel a magyar, a bolgár és a magyarországi bolgár kutatók szemlélik a helyi bolgár közösséget, kísérletet tenni bizonyos gazdaságpolitikai jelenségek tisztázására, illetve ismertetni a helyi bolgár kulturális megnyilvánulásokat a nyelvtől a néptáncig, bemutatva identitásmegőrző és -formáló szerepüket. Visszatérve a történelmi gyökerekre, a munka megpróbál egy objektívebb leírást adni a bolgárkertész-közösség nemzetiséggé alakulásának folyamatáról, amelynek végén eljutunk a tagjai által folyamatosan újrafogalmazódó, változó és a körülményekhez alkalmazkodó közösség képéhez.

Menyhárt Krisztina. *Szettek, szövegek, vallási kapcsolatok. Bolgár–magyar összehasonlító folklorisztikai tanulmányok.* Budapest, ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, 2021. 233 pp.

A tanulmánykötet a több évtizedes tudományos múlttal rendelkező szerző egyik kiemelkedő kutatási témájának összegzéseként, valamint több évtizedes kutatómunka eredményeként született. A bevezetés röviden áttekinti a 19–20. századi magyar utazók bolgár útleírásainak a bolgár néprajzi sajátosságokat érintő bemutatásait Kánitz Félix-től, Strausz Adolftól kezdve. Ezek az útleírások, néprajzkutatások az utazók megfigyeléseit tartalmazzák, amelyekben különösen hangsúlyosak a bolgár néphit, a népi gyógyászat, temetkezési szokások, a népdalok sajátosságai. A kötet négy főfejezetből áll. A *Vallási kapcsolatok a kora újkorban* c. rész két alfejezetet foglal magába, amelyek közül az első a bolgárok vallási életének egyes mozzanatait mutatja be az útleírások szövegei alapján, a második pedig a katolikus, protestáns és ortodox vallási kapcsolatokat ismerteti a Balkán-félszigeten. A *Szettek kultuszai* fejezetben a szerző szettek magyarországi és bulgáriai kultuszát hasonlítja össze, különös tekintettel az ünnepnapokhoz kapcsolódó népszokások, egyházi rítusok és csodatévő ikonok bemutatására. A tanulmányok olyan szettekkel foglalkoznak, mint Szűz Mária; Szent Margit/Szent Marina vértanúszent; Illés próféta; Szent Antal; a lovak védőszentjei. A *Szövegek és történetek* fejezet hiedelemszövegek különböző fajtáinak összevetését tartalmazza. A magyar szövegek a Hegedűs-archívum részét képezik. Az

archívum beszélgetéseket, hiedelem-történeteket, meséket, ráolvasásokat, családtörténeteket tartalmaz. A szerző ezeket az anyagokat bolgár párhuzamokkal egészítette ki. A *Kitekintés* a bolgár folklór egyetemi oktatásának lehetőségeit és módszertani sajátosságai mutatja be. A munka célja az évszázados magyar–bolgár kulturális és vallási kapcsolatok egy újabb vetületének ismertetése, kezdve a vallási híd-szereptől kelet–nyugati viszonylatban, a szettek kultuszának közös pontjain át egészen a szóbeli hiedelemszövegek párhuzamos történeteig.

Pátrovics Péter (szerk.). *Arcana Linguarum. Köszöntő könyv a 80 éves Bańcerowski Janusz professzor tiszteletére.* Budapest, ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet, Lengyel Filológiai Tanszék, 2021. 517 pp.

A Szláv és Balti Filológiai Intézet Lengyel Filológiai Tanszéke egy impozáns kötetel köszöntötte a tanszék jubilánsát, Bańcerowski Janusz professzort, akinek a neve az elmúlt évtizedekben szinte összeforrott a tanszékkal. A jubilánst 39 barátja, kollégája köszöntötte fel nyelv- vagy irodalomtudományi, illetve kultúrtörténeti tanulmánnyal. A könyvben helyet kapott négy személyesebb hangvételű köszöntő is (Pátrovics Péter, Joanna Urbańska, Dziewońska-Kiss Dorota, Sutarski Konrad). A professzor úr által is művelt nyelvtudományt Balázs Géza, Bárdosi Vilmos, Benő Attila és Nagy Sándor István, Dudás Előd. Dudás Mária, Fábíán Zsuzsanna, Gósy Mária, Hamsovszki Júlia, Jászay László, Koutny Ilona, Lesfalvi Tibor, Mandics György, Menyhárt

Krisztina, Pacsai Imre és Nagy Sándor István, Ráduly Zsuzsanna, Jerzy Snopek, Wiesław Tomasz Stefańczik, Krystyna Szcześniak, Uhriňák Štefan, Vig István, Kazimierz Wolny-Zmorzyński, Zoltán András és Zsilák Mária írásai képviselik. Irodalomtudományi tanulmánnyal gazdagította a kötetet Csisztay Gizella, Gizińska Csilla, Gyöngyösi Mária, Janiec-Nyitrai Agnieszka, Anna Janus-Sitarz, Kroó Katalin, Lukács István, Németh Orsolya, Elżbieta Szawerdo és Várnai Dorota. A felsoroltak mellett még Grzegorz Bubak, Cséby Géza, Gerencsér Tibor, Kapronczay Károly és Nagy László Kálmán tanulmányai teszik teljessé a kötetet. A könyvben szereplő írások legtöbbje magyar vagy lengyel nyelvű. A kötetet egy kis képgaléria zárja, továbbá a Tabula gratulatoria teszi teljessé.

Péter Mihály. *Tyutcsev-breviárium*. Szerk. Hetényi Zsuzsa. Budapest, ELTE BTK Műfordítói Műhelye (MűMű), 2020. 93 pp.

Péter Mihály Tyutcsev világlátásának lényegét (akiről korábban már 7 írást közölt) így foglalja össze: a költő számára „az érzékelhető világ mögött [...] a káosz tátong, amellyel a világba vetett magányos ember szorongva szembesül.” (5. old.) Az életrajzot-pályaképet (8–10. old.) követi a breviárium: a költő összes lírai versének kb. 1/10-e és elemzésük. A könyv hat tematikus részre tagolódik: I. A fényes világ és a káosz, II. A magányos lélek, III. A természet és az ember, IV. Évszakok és napszakok, V. Szerelem és gyász, VI. Orosz tájak és emberek. A VII. részben

a szerző két téma feldolgozását mutatja be Puskinnál és Tyutcsevnél. A 93 oldalas kismonográfiát, amely az intézeti honlapon érhető el, Péter Mihály azoknak szánja, akik „hivatásszerűen” vagy „érdeklődésből” foglalkoznak az orosz költészettel (őket szómagyarázatok is segítik), illetve szeretné felhívni a költőre napjaink műfordítóinak figyelmét. A szerző „a vers testét” a metrum, rímek, hangisméltések, lexika, szintaxis, stílus stb. alapján elemzi (ez a domináns szempont), ebből bontja ki a vers „lelkét”, értelmezését (ez terjedelmében általában kisebb). A verselemzések foglalkoznak a magyar fordításokkal is (ismerjük Péter Mihály korábbi munkásságát e téren). A fordítások elemzése során egyrészt Szabó Lőrinc, kisebb részben Galgóczy Árpád fordításai foglalkozik, vagy összehasonlítja a kettőt. Tyutcsev sora arról, hogy a kimondott gondolat „hazugság”, szállóigévé vált az orosz irodalomban. Péter Mihály könyve mind a kimondott gondolatot meggyőzően tárgyalja, mind a tyutcsevi psziché rejtett mozgásait finoman elemzi.

Szerhij Rudenko. *Zelenszkij smink nélkül*. Fordította: Lebovics Viktória. Budapest, Helikon, 2022. 270 pp.

2022. augusztus 9-én látott napvilágot Lebovics Viktória, az ELTE BTK Ukrán Filológiai Tanszéke oktatójának fordításában Szerhij Rudenko *Zelenszkij smink nélkül* c. könyve, az első magyar nyelvű könyv a hatodik ukrán elnökről. Majd pontosan egy héttel később, augusztus 16-án jelent meg egy francia újságíró, Gallagher Fenwick *Zelenszkij és a vérző Ukrajna*

c. műve is. Arról, hogy milyen képet fest a két újságíró az ukrán elnökről, sokat elárul a HVG kritikájának címe: *Mintha két emberről szólna az ukrán elnök életrajza, de a Zelenszkij-titok titok marad*. Szerhij Rudenko könyve stílusosan 38 jelentből áll, hiszen egy sokféle szerepet játszó színésztől és elnökről szól. A népszerű ukrán újságíró és publicista könyvét, amit főleg ukrán olvasóknak szánt, még 2021-ben kezdte el írni. Aztán kitört a háború, és új fejezetekkel egészítette ki, amelyeket már egy óvóhelyen írt Kijevben, miközben a városra bombák hullottak. Íme néhány jelenet-cím ízelítőül: *10 merénylet Zelenszkij elnök ellen*, „*Ha stadion, hát legyen stadion!*”, *Zelenszkij és a 42 millió elnök*, *Putyin szemébe nézni és...*, *Ki csinált Zelenszkijből drogost*, *Zelenszkij Dream Teamje*, *Aki megjövendölte Zelenszkij sorsát...*

Aleksander Urkom. *Srpsko-mađarska leksikografija. Kategorizacija – ogleđi – terminologija* [Szerb–magyar lexikográfia. Kategorizáció – nézőpontok – terminológia]. Budapest, ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, 2022. 257 pp.

A szerző legújabb kötetében a szerb–magyar lexikográfia néhány aspektusát mutatja be, mégpedig saját tapasztalatai alapján, amelyekre az elmúlt években az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszékén a szerb szakon készült magyar–szerb nagyszótár főszerkesztőjeként tett szert. A könyvet három fő fejezet alkotja (*1. Kategorizáció a lexikográfiában*, *2. Nézőpontok a lexikográfiában*, *3. Terminológia a*

lexikográfiában), amelyek további kisebb részekből állnak. A *Kategorizáció a lexikográfiában* című fejezetben a szerb–magyar lexikográfia történeti bemutatása található, amely az első szerb–magyar és magyar–szerb két-nyelvű szótáraktól egészen a legújabb elektronikus szótárakig nyújt áttekintést. A fejezet további részében a szócikkek felépítéséről, valamint a szótárak oktatásban való felhasználásáról találunk információkat. A *Nézőpontok a lexikográfiában* című második fejezet a humor, frazeológia és történet-tudomány szótárakban való feldolgozásával foglalkozik. A közös pont a különféle nézőpontokban, hogy az új magyar–szerb nagyszótárt hasonlítja össze a korábbi két-nyelvű szótárakkal. Végül a *Terminológia a lexikográfiában* című fejezetben a különféle terminológiák (vallási, gazdasági, sport és orvostudomány) szótárakban való megjelenéséről és feldolgozásáról olvashatunk.

Zoltán Dominika, Bali-Farkas Péter, Tóthpál Sarolta (szerk.). *Műértelmezés – fordításkritika – transzmedialitás (Olvasatok/Readings 7.)*. Budapest, ELTE Orosz Irodalom és Irodalomkutatás – Összehasonlító Tanulmányok Doktori Program, 2022. 184 pp.

Az ELTE Orosz Irodalom és Irodalomkutatás – Összehasonlító Tanulmányok Doktori Program *Olvasatok/Readings* könyvsorozatának hetedik kötete a doktori program két oktatójának és nyolc jelenlegi vagy végzett hallgatójának munkáit foglalja magában. Egy orosz tanulmányt kivéve a

kötet magyar nyelvű. A könyv reprezentatív, mint ahogyan a könyvsorozat is, hiszen a doktori program mint szellemi műhely munkájáról ad látképet. A *Műértelmezés – fordításkritika – transzmedialitás* hármas cím egyben az itt zajló kutatások három fő területét jelöli ki: a klasszikus összehasonlító poétika aktuális kérdései (Turgenyev, Dosztojevszkij, Tolsztoj, Csehov és Blok műveinek interpretációja) mellett a cím második és harmadik tagja azt jelzi, hogy a doktori program hagyományait folytatva, a klasszikus orosz irodalmi alkotások interpretációjához a tág értelemben vett fordítás (műfordítás és médiumok vagy diszkurzusok közötti átfordítások) problémáit kapcsolják a szerzők – ily módon bevonódva a humántudományok kortárs áramlataiba. Bali-Farkas Péter Lev Kulidzsanov 1969-es *Bűn és bűnhődés* című filmjének első tíz percét elemzi abból a szempontból, hogyan fordítja át a film a térbeliség nyelvére azt, ahogyan a regényben az anyától kapott levél megjelenik. Juracsek Kata négy Csehov-elbeszélésben vizsgálja azokat az eseteket, amikor az irodalmi műben egy másik médiumból való fordítás érhető tetten: a szöveg képzőművészeti alkotást jelenít meg, vagy a festmény- illetve szoborszerűség technikájával él; majd hozzáveszi ehhez az anyaghoz a négy elbeszélés szovjet filmadaptációjának vizsgálatát is, az újabb transzmediális fordítás eszközeire helyezve a hangsúlyt. Kroó Katalin szintén irodalmi szövegek és film interszemiotikai kapcsolatairól gondolkodik Artur Vojteckij filmdilógiájának második filmjét, az *Egy szerelem történetét* (1981) vizsgálva, és olyan transzmediális fordításalakzatokat

mutat ki, melyek más eljárások mellett a több Csehov-elbeszélésből építkező filmszöveg koherenciáját biztosítják. Murányi Márk az *Anna Karenina* két magyar fordítását veti össze az eredetivel Anna alakpoétikai sajátosságai szempontjából. Sochivko Elizaveta a pszichológia és az irodalomtudomány eszköztárának összenyithatóságával kapcsolatban fogalmaz meg meglátásokat azokat az interdiszciplináris helyzeteket járva körül, amikor például a pszichológia a narratívaelemzés során kölcsönöz az irodalomtudománytól, illetve amikor az irodalomtudomány a kognitív pszichológiában leírt jelenséget, a kognitív illúziót a szövegbefogadás folyamatának egyik jelenségére használja metaforaként. Tóthpál Sarolta Dosztojevszkij *A félkegyelmű* című regényében Miskin sajátos kommunikációjának performancia-jeleneit jelöli ki kutatása tárgyául, értelmezésében a főhős olyan „fordítóként” ragadható meg, aki képzelőereje és együttérzése segítségével belső képeit gondolatokká tudja formálni, illetve a performatív aktusnak köszönhetően képes azokat másnak is átélhetővé tenni. A transzmedialitás és a fordítás területéhez képest a műértelmezés poétikai hagyománya nyer folytatást a kötet további tanulmányaiban. Czumft Réka a bizonytalanság poétikájával foglalkozik *A Karamazov testvérek Az ördög. Iván lidércnyomása* című fejezetében, kitekintéssel a hasonmáság szakirodalmára. Gyöngyösi Mária Blok *Bosszúállás* című poémája prológusának zárószóiraiból kiindulva tár fel egy olyan motívumkomplexumot, mely összekapcsolja Blok költészetét Ibsen, Nietzsche, Thomas Mann, Novalis és Wagner művészi világával. Nagy Éva

Dosztojevszkij *Ördögök* című regényében vizsgálja a „turgenyevi témák” és Turgenyev fiktív alakjának megjelenését több strukturális szinten. Varga Nóra az „Ariadné”-mitéma alapján hasonlítja össze Turgenyev *Első szerelem* című kisregényét és Csehov *Ariadné* című elbeszélését, feltárva egy új típusú nőalak keletkezését mindkét műben.

Dudás Előd

ELTE BTK,
dudas.elod@btk.elte.hu

**ALOJZ JEMBRIH, 2022:
KORESPONDENCIJA IZ
JAGIČEVE OSTAVŠTINE.**

Zagreb: Fakultet hrvatskih studija.
379 str.

Leta 2022 je pri založbi Fakultete za hrvaške študije v Zagrebu izšla monografija Alojza Jembriha z naslovom *Korespondencija iz Jagičeve ostavštine* (*Korespondenca iz Jagičeve dediščine*). Naslovnico knjige krasijo slike Vatroslava Jagića in avtorjev pisem, ki so pisali Vatroslavu Jagiću (Franjo Rački, Petar Preradović, Ivan Kukuljević, Antun Parčić, Ivan Kostrenčić, Matija Valjavec, Juraj Posilović, Karel Štrekelj, Ivan Trnski, Rudolf Strohal, Stjepan Srkulj, Julije Benešić, Franjo Fancev, France Kidrič, Dragutin Pohaski, Branko Vodnik). Monografija zajema predgovor (7–9), sedemnajst poglavij (11–370), povzetek v hrvaščini (371–372), povzetek v nemščini (373–374) in biografijo avtorja monografije (375–377).

Avtor v predgovoru monografije poudarja, da so pisma znanih slavistov po eni strani dragocen vir za poznavanje življenjskih okoliščin in odnosov med njimi, po drugi strani pa vir za pomembne podatke o družbenopolitičnih, kulturnih in znanstvenih pogledih na slavistične in filološke teme, ki so jih obravnavali. Jembrih meni, da so pisma nekaterih slavistov iz preteklih obdobij zelo pomembno gradivo za osvetlitev zgodovine slavistike, pri čemer se v tem kontekstu sklicuje na hrvaškega jezikoslovca, romanista in balkanologa Petra Skoka (1881–1956), ki je mnenja, da so Jagičeva pisma v hrvaščini dragocen prispevek k hrvaški epistolografiji.

(1) V prvem poglavju so predstavljena pisma, ki jih je hrvaški zgodovinar, jezikoslovec, publicist in politik Franjo Rački (1828–1894) Vatroslavu Jagiću poslal v obdobju od 1862 do 1873. Iz desetih pisem se seznanimo s podatki iz politične in kulturne zgodovine Hrvaške ter o delovanju Hrvaške akademije znanosti in umetnosti. V pismih je tako veliko podatkov o njunem znanstvenem delu kot tudi osebnem življenju. Večji del pisem je posvečen nakupu in izposoji ruskih knjig cesarske akademije v Petrogradu in čeških publikacij, saj je Rački, kot predsednik JAZU, želel, da je akademija kot centralna znanstvena institucija seznanjena z znanstvenimi dognanji petrograjske cesarske akademije in češkimi raziskavami staroslovanske književnosti in jezika.

(2) Drugo poglavje prinaša korespondenco Vatroslava Jagića in hrvaškega pesnika Petra Preradovića (1818–1872), ki je potekala od 1866 do 1870. Jagić je Preradoviću poslal